

Sygn. akt III AUa 1100/22

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 27 maja 2022 r.

Sąd Apelacyjny w W. III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w składzie:

Przewodniczący: Sędzia SA Ewa Stryczyńska

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 27 maja 2022 r. w W.

sprawy(...) Spółka Akcyjna w W.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B.

o zwrot nienależnie pobranego świadczenia

na skutek apelacji (...) Spółka Akcyjna w W.

od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie XXI Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

z dnia 10 lutego 2022 r. sygn.akt XXI U 1480/21

I. oddała apelację;

II. zasądza od (...) Spółka Akcyjna w W. na rzecz Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B. kwotę 900,00 (dziewięćset) złotych tytułem zwrotu kosztów zastępstwa prawnego w postępowaniu apelacyjnym.

Ewa Stryczyńska

Sygn. akt III AUa 1100/22

UZASADNIENIE

Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B. decyzją z 19 kwietnia 2021r. nr (...) stwierdził, że (...) S.A. jest zobowiązany do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń za okres od 1 lutego 2019r. do 28 lutego 2021r. w kwocie 4.246,16 zł z tytułu emerytury przysługującej M. N., zmarłemu 29 stycznia 2021r. Decyzję tę organ rentowy wydał na podstawie art. 138 ust. 3 ustawy z dnia 17 grudnia 1998r. o emeryturach i rentach z FUS, wskazując, że obciążenie obowiązkiem zwrotu tej kwoty jest uzasadnione, gdyż w razie śmierci posiadacza rachunku bank jest zobowiązany wypłacić z rachunku kwotę równą wpłatom dokonany przez organ rentowy z tytułu świadczeń z ubezpieczeń społecznych, które przysługiwały za okres po śmierci posiadacza rachunku.

(...) S.A. w odwołaniu od ww. decyzji wniósł o jej zmianę przez stwierdzenie, że odwołujący się Bank nie jest zobowiązany do zwrotu ww. kwoty oraz o zasądzenie od organu rentowego kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego, według norm przepisanych. (...) S.A. wskazał, że świadczenie, które wpłynęło na rachunek zmarłego świadczeniobiorcy nie podlega zwrotowi, gdyż rachunek ten nie był rachunkiem oszczędnościowym, oszczędnościowo-rozliczeniowym lub rachunkiem terminowej lokaty oszczędnościowej, o których mowa w art. 55 ust. 1 pkt 2 ustawy Prawo bankowe. Był to rachunek bieżący (firmowy) otwarty dla przedsiębiorcy - M. N. w ramach prowadzonej przez niego działalności gospodarczej pod firmą (...) M. N., przeznaczony do przeprowadzenia rozliczeń związanych z działalnością gospodarczą. Banki zaś - na podstawie art. 55 ust. 1 pkt 2 ustawy Prawo bankowe - zobowiązane są do

zwrotu świadczeń wyłącznie w przypadku śmierci posiadacza jednego z trzech rachunków, a żaden z tych rachunków nie może być prowadzony dla podmiotu prowadzącego działalność zarobkową na własny rachunek.

Organ rentowy w odpowiedzi na odwołanie wniósł o jego oddalenie. Organ rentowy wyjaśnił, że odwołujący się Bank pobrał nienależnie świadczenie za okres od 1 lutego 2021r. do 28 lutego 2021r. w łącznej kwocie 4.246,16 zł z tytułu emerytury przysługującej M. N., który zmarł 29 stycznia 2021r., natomiast informację o zgonie organ rentowy powziął 3 lutego 2021r., tj. po zamknięciu terminu płatności za miesiąc luty. Co do wykładni przepisu art. 138a ustawy o emeryturach i rentach z FUS oraz art. 55 ustawy Prawo bankowe organ rentowy podzielił stanowisko wyrażone przez Sąd Apelacyjny w Gdańsku w wyroku z 17 października 2016r. (sygn. III AUa 746/16).

Wyrokiem z 10 lutego 2022r. Sąd Okręgowy w W. XXI Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych oddalił odwołanie (...) Spółka Akcyjna w W. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B. z 19 kwietnia 2021r. nr (...).

Powyższe orzeczenie Sądu Okręgowego zapadło w oparciu o następujące ustalenia faktyczne:

M. N. (zmarł 29 stycznia 2021r.) był uprawniony do emerytury. Należne mu świadczenie emerytalne było wypłacane każdego 10 dnia miesiąca na rachunek bankowy nr (...) prowadzony dla świadczeniobiorcy w (...) S.A.

Zakład Ubezpieczeń Społecznych, po śmierci ww. dokonał wypłaty świadczenia emerytalnego zmarłemu M. N. w kwocie 4.246,16 zł za okres od 1 lutego 2021r. do 28 lutego 2021r. na ww. rachunek bankowy.

Informację o śmierci świadczeniobiorcy organ rentowy powziął 3 lutego 2021r. Anulowanie wypłat na termin płatności 10 lutego 2021r. było możliwe do 1 lutego 2021r.

Pismem z 9 lutego 2021r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B. zwrócił się do (...) S.A. o zwrot środków w kwocie 4.246,16 zł przekazanych po śmierci posiadacza rachunku i świadczeniobiorcy - M. N..

W odpowiedzi z 23 lutego 2021r. (...) S.A. poinformował organ rentowy, że rachunek prowadzony dla M. N., na który wpłynęło świadczenie, był rachunkiem firmowym, tj. rozliczeniowym w rozumieniu art. 49 ustawy Prawo bankowe, niewymienionym w art. 55 ust. 1 ustawy Prawo bankowe.

Powyższy stan faktyczny Sąd Okręgowy ustalił w oparciu o wyżej wskazaną dokumentację zgromadzoną w aktach sprawy, w tym w aktach organu rentowego. Powołane dokumenty nie budziły wątpliwości Sądu co do ich treści, nie były kwestionowane przez strony postępowania. Z uwagi na powyższe stanowiły one pełnowartościowy materiał dowodowy w sprawie, na którym Sąd Okręgowy oparł się ustalając stan faktyczny. W ocenie Sądu Okręgowego, z powołanych dokumentów jednoznacznie wynikało, że organ rentowy dokonał wypłaty emerytury za luty 2021r. po śmierci ubezpieczonego.

Uwzględniając powyższe ustalenia faktyczne Sąd Okręgowy uznał, że odwołanie nie zasługiwało na uwzględnienie i w pierwszej kolejności wskazał, że zgodnie z art. 138a ustawy z dnia 17 grudnia 1998r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. z 2018r., poz. 1270 ze zm., dalej jako „ustawa emerytalna”), podmiot prowadzący rachunek płatniczy oraz bank i spółdzielcza kasa oszczędnościowo-kredytowa, prowadzące rachunek inny niż płatniczy, a także wydawca instrumentu płatniczego, są obowiązani zwrócić Zakładowi kwoty świadczeń przekazane na ten rachunek albo instrument płatniczy, za miesiące następujące po miesiącu, w którym nastąpiła śmierć świadczeniobiorcy. Przepis art. 144 ust. 1 stosuje się przy tym odpowiednio. Mając na uwadze literalną treść cytowanej regulacji oraz jej cel, polegający na umożliwieniu skutecznego i sprawnego dochodzenia przez organ rentowy nienależnie wypłaconych świadczeń z mającego publiczny charakter Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, nie sposób było - zdaniem Sądu Okręgowego - uznać, że obowiązek ten doznaje ograniczenia z uwagi na treść art. 55 ust. 1 ustawy Prawo bankowe.

Sąd Okręgowy podkreślił, że z treści ww. art. 138a ustawy emerytalnej wynika, że bank nie zwraca nienależnie pobranych świadczeń lecz kwotę świadczeń przekazanych na rachunek za miesiąc następujący po miesiącu, w

którym nastąpiła śmierć uprawnionego. Przedmiotowe działanie ma na celu zapobieżenie pobraniu przez osoby nieuprawnione kwot, które stanowią świadczenie nienależne rozumiane jako wypłacone za czas po śmierci osoby uprawnionej (art. 101 pkt 2 w zw. z art. 134 ust. 1 pkt 1 ustawy emerytalnej) i jednocześnie odzyskanie przez organ rentowy środków wypłaconych tytułem świadczenia, które zostało wypłacone mimo zaistnienia okoliczności powodujących ustanie prawa do świadczenia, jaką jest śmierć osoby uprawnionej. Sąd Okręgowy pokreślił, że takie „świadczenie nienależne”, tj. świadczenie nieprzysługujące za dany miesiąc w związku ze śmiercią świadczeniobiorcy w poprzednim miesiącu, nie wchodzi w skład spadku po zmarłym świadczeniobiorcy i nie podlega dziedziczeniu (art. 922 § 1 i 2 k.c.).

Jak wskazuje się w orzecznictwie przepis art. 138a ustawy emerytalnej reguluje sytuację, w której nie ma osoby zobowiązanej do zwrotu świadczenia mającego charakter wypłaconego nienależnie na rachunek bankowy świadczeniobiorcy. Założeniem omawianej regulacji jest umożliwienie organom rentowym odzyskania świadczeń wypłaconych, mimo ustania do nich prawa, w szczególności wykluczenie sytuacji, w której podmiot prowadzący rachunek pokrywałby z kwot nienależnych świadczeń obciążenia figurujące na rachunku, lub wypłacał je osobom nieuprawnionym. Konkludując, omawiany art. 138a ustawy emerytalnej zawiera bezwzględne zobowiązanie banku czy spółdzielczej kasy oszczędnościowo - kredytowej do zwrotu Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych kwoty świadczeń przekazanych na rachunek za miesiące następujące po miesiącu, w którym nastąpiła śmierć świadczeniobiorcy, nie ustanawiając w tym zakresie żadnych ograniczeń czy wyjątków.

Z kolei z przepisu art. 55 ust. 1 pkt 2 ustawy Prawo bankowe w brzmieniu nadanym od 1 maja 2004r. ustawą z 1 kwietnia 2004r. o zmianie ustawy - Prawo bankowe oraz o zmianie innych ustaw (art. 1 pkt 34) wynika, że w przypadku śmierci posiadacza rachunku oszczędnościowego, rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowego lub rachunku terminowej lokaty oszczędnościowej bank jest obowiązany wypłacić z tych rachunków kwotę równą wpłatom na rachunki dokonanych przez organ wypłacający świadczenie z ubezpieczenia lub zabezpieczenia społecznego albo uposażenie w stanie spoczynku, które nie przysługiwały za okres po śmierci posiadacza rachunku, wskazaną we wniosku organu wypłacającego to świadczenie lub uposażenie, skierowanym do banku wraz z podaniem numerów rachunków, na które dokonano wpłat. Zgodnie z art. 55 ust. 3 i 4 ustawy Prawo bankowe, bank jest zwolniony od wypłaty pełnej lub częściowej kwoty, o której mowa w ust. 1 pkt 2, jeżeli przed otrzymaniem wniosku organu wypłacającego świadczenie lub uposażenie dokonał z tych rachunków wypłat innym uprawnionym osobom, które to wypłaty nie pozwalają zrealizować wniosku w całości lub części, oraz w terminie 30 dni od otrzymania wniosku poinformuje o tym ten organ, wraz ze wskazaniem osób, które pobrały wypłaty (ust. 3). Bank nie odpowiada za szkody wynikające z wykonania czynności, o których mowa w ust. 1 pkt 2 i ust. 3. Odpowiedzialność w tym zakresie ponosi organ wypłacający świadczenie lub uposażenie, który wystąpił z wnioskiem (ust. 4). Przepis art. 55 ust. 3 ustawy Prawo bankowe przewiduje zatem możliwość zwolnienia się przez bank z obowiązku nienależnie wypłaconego świadczenia, przy spełnieniu określonych, wskazanych tym przepisem, przesłanek.

Tym samym, w ocenie Sądu Okręgowego, regulacje art. 55 ust. 1 pkt 2, ust. 3 i 4 ustawy Prawo bankowe, dotyczące wypłat z rachunków oszczędnościowych, oszczędnościowo-rozliczeniowych lub rachunków terminowej lokaty oszczędnościowej, nie wyłączają zastosowania instytucji art. 138a ustawy emerytalnej w przypadkach przekazania przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych kwot świadczeń za miesiące następujące po miesiącu, w którym nastąpiła śmierć świadczeniobiorcy na inne rachunki bankowe niż wymienione w art. 55 ust. 1 ustawy Prawo bankowe. Wobec braku innych ograniczeń w ustawie Prawo bankowe oraz mając na uwadze literalną wykładnię art. 138a ustawy emerytalnej, ten ostatni przepis należy zdaniem Sądu Okręgowego tak rozumieć, że nakłada on na bank co do zasady bezwzględny obowiązek zwrotu organowi rentowemu kwot świadczeń za miesiące następujące po miesiącu, w którym nastąpiła śmierć świadczeniobiorcy, przekazanych także na inny rachunek niż te wymienione w art. 55 ustawy Prawo bankowe. Odmienna interpretacja art. 138a ustawy emerytalnej byłaby sprzeczna z jego wykładnią gramatyczną oraz uniemożliwiłaby realizację celu, jaki przyświecał ustawodawcy w momencie wprowadzenia do ustawy emerytalnej tego przepisu, a mianowicie nałożenia na bank obowiązku - ograniczonego jedynie w przypadkach określonych szczególnym przepisem prawa - zwrotu kwot bezpodstawnie przekazanych na rachunek bankowy świadczeniobiorcy za okres po jego śmierci. Sąd Okręgowy podkreślił, że kwoty te, z uwagi na ustanie prawa do świadczenia ze śmiercią

uprawnionego (art. 101 pkt 2 ustawy emerytalnej) i nie przysługiwanie ich świadczeniobiorcy, jako takie w świetle art. 922 § 1 i 2 k.c. nie weszły do spadku po nim. Powinny zatem zostać bezwzględnie zwrócone Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych, zgodnie z dyspozycją art. 138a ustawy emerytalnej (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 11 lutego 2021r., sygn. III AUa 1241/19, Legalis nr 2560222).

Powyższy pogląd został wyrażony już wcześniej w wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 22 września 2015r., sygn. III AUa 315/15. Sąd Apelacyjny zauważył, że rachunki: oszczędnościowy, oszczędnościowo-rozliczeniowy i terminowej lokaty oszczędnościowej mają szczególny charakter i wiążą się z nimi szczególne instytucje (uprawnienia posiadacza rachunku) określone w ustawie Prawo bankowe (zob. art. 53-56, art. 58), które nie występują w przypadku innych rachunków wymienionych w art. 49 ust. 1 ustawy Prawo bankowe. Należy tu w szczególności zwrócić uwagę na instytucję dyspozycji wkładem na wypadek śmierci (art. 56), która to instytucja (w tym kształcie obowiązuje od 1 maja 2004r.; Dz.U. z 2004r., nr 91, poz. 870), ma znaczenie dla interpretacji art. 55 ust. 3 w zw. z art. 55 ust. 1 pkt 2 ustawy Prawo bankowe.

Sąd Okręgowy wskazał, że bezsporne w sprawie pozostawało, że na bieżący rachunek rozliczeniowy (art. 49 ust. 1 pkt 1 ustawy Prawo bankowe) zmarłego 29 stycznia 2021r. M. N., wpłynęła kwota 4.246,16 zł tytułem emerytury za luty 2021r. Wpłacone na rachunek zmarłego świadczenie emerytalne było zatem przekazane przez organ rentowy bezpodstawnie, gdyż podstawa tego świadczenia odpadła z końcem stycznia 2021r. wobec zaistnienia okoliczności uzasadniającej ustanie tego prawa (art. 101 pkt 2 ustawy emerytalnej). Niewątpliwie M. N. nie nabył prawa do wypłaty świadczenia za luty 2021r. Przepis art. 138a ustawy emerytalnej nie ogranicza w przedstawionych okolicznościach uprawnienia organu rentowego do żądania od banku zwrotu nienależnie wypłaconego świadczenia z uwagi na to, że rachunek wskazany przez świadczeniobiorcę, na który dokonano nienależnej wypłaty, był rachunkiem rozliczeniowym związanych z prowadzoną przez ubezpieczonego, za życia, działalnością gospodarczą. Sąd Okręgowy podkreślił przy tym, że wbrew twierdzeniu odwołującego się Banku, ww. rachunek nie służył wyłącznie rozliczeniom w ramach prowadzonej działalności, skoro, zgodnie z dyspozycją M. N., organ rentowy przekazywał na ten rachunek emeryturę stanowiącą ze swojej natury źródło bieżącego jego utrzymania, przez co w istocie przedmiotowy rachunek posiadał cechy rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowego prowadzonego dla osoby fizycznej i wymienionego w art. 55 ust. 1 ustawy Prawo bankowe.

Konkludując, w powyższych okolicznościach faktycznych i prawnych, w ocenie Sądu Okręgowego zostały spełnione przesłanki art. 138a ustawy emerytalnej, przy jednoczesnym braku prawnych ograniczeń uniemożliwiających realizację nałożonego na bank przez ten przepis, stanowiący podstawę prawną zaskarżonej decyzji, obowiązku zwrotu organowi rentowemu wpłaconej kwoty 4.246,16 zł.

Mając powyższe na uwadze Sąd Okręgowy na podstawie art. 47714 § 1 k.p.c. oddalił odwołanie

Od powyższego wyroku apelację wniosła (...)Spółka Akcyjna z siedzibą w W. zaskarżając go w całości i zarzucając Sądowi Okręgowemu naruszenie prawa materialnego, tj.:

1) art. 55 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997r. Prawo bankowe (Dz.U. z 2021r., poz. 2439 ze zm.), przez błędną jego wykładnię i niewłaściwe zastosowanie;

2) art. 138a ustawy z dnia 17 grudnia 1998r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. z 2021r., poz. 291 ze zm.), przez jego zastosowanie mimo braku podstawy prawnej do dokonania przez odwołujący się Bank zwrotu świadczenia nienależnie przekazanego na rachunek zmarłego posiadacza.

Ponadto, w przypadku powzięcia wątpliwości, co do możliwości zastosowania art. 55 ust. 1 pkt 2 Prawa bankowego w przypadku, gdy świadczenie, którego zwrotu żąda organ je wypłacający, wpłynęło na rachunek związany z prowadzoną działalnością gospodarczą, a więc nie na rachunek oszczędnościowy, oszczędnościowo-rozliczeniowy, ani rachunek terminowej lokaty oszczędnościowej, o których mowa w powołanym przepisie, skarżący wniósł o przedstawienie zagadnienia prawnego Sądowi Najwyższemu w trybie art. 390 k.p.c. celem rozstrzygnięcia tego zagadnienia prawnego.

Powołując się na powyższe, apelujący wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie, przez uwzględnienie odwołania i zmianę zaskarżonej decyzji w ten sposób, że zostanie stwierdzone, że (...) Spółka Akcyjna z siedzibą w W. nie jest zobowiązany do zwrotu organowi rentowemu kwoty świadczenia w wysokości 4.246,16 zł oraz o zasądzenie od organu rentowego na rzecz odwołującego się Banku kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

W odpowiedzi na apelację Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B. wniósł o oddalenie apelacji. oraz o zasądzenie od odwołującego się Banku na rzecz organu rentowego kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja podlegała oddaleniu jako bezzasadna.

Sąd Apelacyjny podziela ustalenia dotyczące stanu faktycznego poczynione przez Sąd pierwszej instancji i przyjmuje je, czyniąc podstawą własnego rozstrzygnięcia. Dokonane przez Sąd pierwszej instancji ustalenia faktyczne nie były sporne i zarzuty apelacji ich nie dotyczą, wskazując wyłącznie na naruszenie przez ten Sąd wyłącznie przepisów prawa materialnego. Wobec powyższego zbędne jest ponowne przedstawianie faktów, ponieważ orzekając na podstawie materiału zgromadzonego w postępowaniu w pierwszej instancji, sąd odwoławczy nie musi powtarzać dokonanych ustaleń, lecz wystarczy stwierdzenie, że przyjmuje je za własne (por. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z 23 lipca 2015r., sygn. I CSK 654/14, LEX nr 1781773).

Sąd Apelacyjny uznaje za bezzasadne zarzuty apelacji naruszenia przez Sąd pierwszej instancji przepisów art. 55 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997r. Prawo bankowe (Dz.U. z 2020r., poz. 1896 ze zm., dalej jako „Prawo bankowe”) i art. 138a ustawy z dnia 17 grudnia 1998r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. z 2021r., poz. 291 ze zm., dalej jako „ustawa emerytalna”). Sąd Apelacyjny podziela wykładnię ww. przepisów prawa dokonaną przez Sąd Okręgowy, opartą na cytowanym orzecznictwie sądów powszechnych.

Tytułem wstępu wskazać należy, że Sąd Apelacyjny postanowieniem z 27 maja 2022 r. oddalił wniosek apelującego o przedstawienie zagadnienia prawnego Sądowi Najwyższemu w trybie art. 390 k.p.c., nie znajdując uzasadnionych podstaw do jego uwzględnienia. Sąd Apelacyjny nie podzielił wątpliwości skarżącego co do wykładni art. 55 ust. 1 pkt 2 Prawa bankowego w przypadku, gdy świadczenie, którego zwrotu żąda organ je wypłacający, wpłynęło na rachunek związany z prowadzoną działalnością gospodarczą, a więc nie na rachunek oszczędnościowy, oszczędnościowo-rozliczeniowy, ani rachunek terminowej lokaty oszczędnościowej, o których mowa w powołanym przepisie.

Zgodnie z art. 390 § 1 zdanie pierwsze k.p.c., jeżeli przy rozpoznawaniu apelacji powstanie zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości, sąd może przedstawić je do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu, odracząc rozpoznanie sprawy. Ocena, czy zachodzi potrzeba rozstrzygnięcia przez Sąd Najwyższy zagadnienia prawnego, wymaga uprzedniego wstępnego rozważenia zarzutów podniesionych w środku odwoławczym oraz możliwych kierunków rozstrzygnięcia sprawy w zależności od sposobu rozwikłania wątpliwości leżących u podłoża tego zagadnienia. W orzecznictwie Sądu Najwyższego utrwalił się pogląd, zgodnie z którym podjęcie uchwały rozstrzygającej zagadnienie prawne stanowi - ze względu na jej wiążący charakter (art. 390 § 2 k.p.c.) - wyjątek od zasady samodzielnego rozstrzygnięcia sprawy przez sąd właściwy. Z tego względu wskazuje się na potrzebę ścisłej wykładni przesłanek stosowania art. 390 k.p.c. (zob.m.in. uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 30 marca 1999 r., sygn. III CZP 62/98, OSNC 1999, Nr 10, poz. 166 oraz postanowienia Sądu Najwyższego: z 19 listopada 2008 r., sygn. III CZP 21/08, nie publ.; z 29 października 2009 r., sygn. III CZP 79/09, nie publ. i z 12 stycznia 2010 r., sygn. III CZP 106/09, nie publ.). Podkreśla się przy tym, że przedmiotem zagadnienia prawnego może być jedynie taka poważna wątpliwość prawna, której wyjaśnienie w formie uchwały jest niezbędne do rozstrzygnięcia sprawy przez sąd drugiej instancji. Sąd ten powinien zatem szczegółowo wyjaśnić, na czym polegają jego wątpliwości i dlaczego uważa je za poważne, obowiązany jest również wykazać, że wątpliwości te pozostają w związku przyczynowym z rozstrzygnięciem środka odwoławczego.

Sąd Apelacyjny rozpoznający niniejszą sprawę nie podzielił wątpliwości skarżącego co do wykładni ww. przepisu, a tylko w razie zaistnienia takich wątpliwości po stronie Sądu odwoławczego, uzasadnione byłoby zwrócenie się do Sądu Najwyższego o rozstrzygnięcie zagadnienia prawnego budzącego poważne wątpliwości przy rozpoznawaniu apelacji.

W niniejszej sprawie nie było sporne, że świadczenie emerytalne, którego obowiązek zwrotu wynikał z zaskarżonej decyzji, było świadczeniem przekazanym na rachunek płatniczy (prowadzony przez odwołujący się Bank od 1 lutego 2019r. do 28 lutego 2021r.) za okres następujący po miesiącu (luty 2021 r.), w którym nastąpiła śmierć świadczeniobiorcy - M. N. (29 stycznia 2021 r.).

Zgodnie z art. 138a ustawy emerytalnej, podmiot prowadzący rachunek płatniczy oraz bank i spółdzielcza kasa oszczędnościowo-kredytową prowadzące rachunek inny niż płatniczy, a także wydawca instrumentu płatniczego są obowiązani zwrócić Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych kwoty świadczeń przekazane na ten rachunek albo instrument płatniczy, za miesiące następujące po miesiącu, w którym nastąpiła śmierć świadczeniobiorcy; przepis art. 144 ust. 1 stosuje się odpowiednio. Mając na uwadze literalną treść cytowanej regulacji oraz jej cel, polegający na umożliwieniu skutecznego i sprawnego dochodzenia przez organ rentowy nienależnie wypłaconych świadczeń z mającego publiczny charakter Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, nie sposób uznać, że obowiązek ten doznaje ograniczenia z uwagi na przepis art. 55 ust. 1 ustawy Prawo bankowe, jak twierdził odwołujący się Bank. Nie można zgodzić się ze stanowiskiem, że przepis art. 138a ustawy emerytalnej nakazuje bankowi zwrot świadczeń przekazanych za miesiące następujące po miesiącu, w którym nastąpiła śmierć świadczeniobiorcy, wyłącznie w sytuacji, gdy świadczenia te organ rentowy przekaże na rachunki bankowe wymienione w art. 55 ust. 1 ustawy Prawo bankowe, tj. na rachunek oszczędnościowy, rachunek oszczędnościowo-rozliczeniowy lub rachunek terminowej lokaty oszczędnościowej. Powyższa wykładnia dokonana wyłącznie przez pryzmat art. 55 ust. 1 ustawy Prawo bankowe, w oderwaniu od treści i celu art. 138a ustawy emerytalnej nie zasługuje na akceptację.

Należy podkreślić, że zgodnie z art. 130 ust. 2 ustawy emerytalnej świadczenia wypłaca się osobom uprawnionym, z uwzględnieniem ust. 3, w formie bezgotówkowej na wskazany przez osobę uprawnioną jej rachunek płatniczy prowadzony w kraju lub wydany w kraju jej instrument płatniczy w rozumieniu ustawy z dnia 19 sierpnia 2011r. o usługach płatniczych (Dz.U. z 2021r., poz. 1907, 1814 i 2140) albo za pośrednictwem podmiotów prowadzących działalność w zakresie doręczania świadczeń. Z powyższej regulacji jednoznacznie wynika, że to uprawniony decyduje na jaki rachunek chce otrzymywać świadczenia, a katalog rachunków (instrumentów płatniczych) jest szerszy niż ten wymieniony w art. 55 ust. 1 Prawa bankowego. Zgodnie natomiast z art. 138a ww. ustawy podmiot prowadzący rachunek płatniczy oraz bank i spółdzielcza kasa oszczędnościowo-kredytowa prowadzące rachunek inny niż płatniczy, a także wydawca instrumentu płatniczego są obowiązani zwrócić Zakładowi kwoty świadczeń przekazane na ten rachunek albo instrument płatniczy za miesiące następujące po miesiącu, w którym nastąpiła śmierć świadczeniobiorcy.

Powyższe regulacje art. 130 ust. 2 i art. 138a ustawy emerytalnej są zatem spójne i logiczne. Wynika z nich jednoznacznie, że w sytuacji spełnienia przesłanki śmierci świadczeniobiorcy bank, a także inne podmioty wskazane w art. 138a, są zobowiązane zwrócić Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych kwoty świadczeń przekazane na wskazany przez świadczeniobiorcę rachunek (instrument płatniczy) za miesiące następujące po miesiącu, w którym nastąpiła jego śmierć. Z chwilą śmierci świadczeniobiorcy wygasa bowiem prawo do dalszych wypłat należnego mu świadczenia (art. 101 pkt 2 ustawy emerytalnej).

Wskazać należy, że z art. 138a ustawy emerytalnej wynika, że bank nie zwraca stricte „nienależnie pobranych świadczeń” lecz konkretną kwotę świadczeń bezpodstawnie przekazanych na rachunek za miesiąc następujący po miesiącu, w którym nastąpiła śmierć uprawnionego. Podkreślić przy tym trzeba, że świadczenie nieprzysługujące już za dany miesiąc w związku ze śmiercią świadczeniobiorcy w poprzednim miesiącu, nie wchodzi w skład spadku po zmarłym świadczeniobiorcy i nie podlega dziedziczeniu (art. 922 § 1 i 2 k.c.).

Jak wskazuje się w orzecznictwie, przepis art. 138a ustawy emerytalnej reguluje sytuację, w której nie ma osoby zobowiązanej do zwrotu świadczenia mającego charakter wypłaconego nienależnie na rachunek

bankowy świadczeniobiorcy. Założeniem tej regulacji jest umożliwienie organom rentowym odzyskania świadczeń wypłaconych, mimo ustania do nich prawa, w szczególności wykluczenie sytuacji, w której podmiot prowadzący rachunek pokrywałby z kwot nienależnych świadczeń obciążenia figurujące na rachunku, lub wypłacał je osobom nieuprawnionym. Konkludując, omawiany art. 138a ustawy emerytalnej zawiera bezwzględne zobowiązanie banku czy spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej do zwrotu Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych kwoty świadczeń przekazanych na rachunek za miesiące następujące po miesiącu, w którym nastąpiła śmierć świadczeniobiorcy, nie ustanawiając w tym zakresie żadnych ograniczeń czy wyjątków.

W ocenie Sądu Apelacyjnego, dokonana przez odwołujący się Bank wykładnia art. 138a ustawy emerytalnej, wyłącznie przez pryzmat treści art. 55 ust. 1 ustawy Prawo bankowe, pomijająca w istocie treść przepisu art. 138a ustawy emerytalnej w obowiązującym obecnie brzmieniu (która wymienia także inne rachunki i instrumenty płatnicze poza wymienionymi w art. 55 ust. 1 ustawy Prawo bankowe), jest wadliwa. Przedmiotowa wykładnia prowadzi bowiem do całkowicie nieuzasadnionego wniosku - nie znajdującego oparcia w ww. przepisach prawa - że przepis art.138a ustawy emerytalnej nakazuje bankowi zwrot świadczeń przekazanych za miesiące następujące po miesiącu, w którym nastąpiła śmierć świadczeniobiorcy, wyłącznie w sytuacji, gdy świadczenia te organ rentowy przekaże na rachunki bankowe wymienione w art. 55 ust. 1 ustawy Prawo bankowe, tj. na rachunek oszczędnościowy, rachunek oszczędnościowo-rozliczeniowy lub rachunek terminowej lokaty oszczędnościowej. Tymczasem taka interpretacja jest całkowicie sprzeczna z wykładnią językową, funkcjonalną i celowościową przepisu art. 138a ustawy emerytalnej (w związku z art. 130 oraz art. 55 ustawy Prawo bankowe).

W ocenie Sądu Apelacyjnego, przepisy art. 55 ust. 1 pkt 2, ust. 3 i 4 ustawy Prawo bankowe dotyczące wypłat wyłącznie z rachunków oszczędnościowych, oszczędnościowo-rozliczeniowych lub rachunków terminowej lokaty oszczędnościowej, nie wyłączają zastosowania instytucji art. 138a ustawy emerytalnej w przypadkach przekazania przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych kwot świadczeń za miesiące następujące po miesiącu, w którym nastąpiła śmierć świadczeniobiorcy, na inne rachunki bankowe niż te wymienione w art. 55 ust. 1 ustawy Prawo bankowe. Gdyby tak było, to w art. 138a ustawy emerytalnej nie wymieniono by w ogóle innych rachunków niż te wymienione w art. 55 ust. 1 ustawy Prawo bankowe, w szczególności w sytuacji gdy art. 138a ustawy emerytalnej został wprowadzony z dniem 1 lipca 2004r. na mocy ustawy z 20 kwietnia 2004r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2004r., nr 121, poz.1264), a art. 55 Prawa bankowego w obowiązującym brzmieniu został wprowadzony wcześniej, bo z dniem 1 maja 2004r. na mocy ustawy z 1 kwietnia 2004r. o zmianie ustawy - Prawo bankowe oraz o zmianie innych ustaw (art. 1 pkt 34; Dz.U. z 2004r., nr 91, poz. 870 ze zm.). Ponadto ustawodawca nie poszerzyłby następnie katalogu podmiotów i rachunków wymienionych w art. 138a ustawy emerytalnej z dniem 7 października 2013r. na mocy ustawy z 12 lipca 2013r. o zmianie ustawy o usługach płatniczych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2013r., poz. 1036).

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, w powyższych okolicznościach, wobec braku wprowadzenia innych ograniczeń w tym zakresie w przepisach prawa, art.138a ustawy emerytalnej należy rozumieć w ten sposób, że nakłada on na bank co do zasady obowiązek zwrotu organowi rentowemu kwot świadczeń za miesiące następujące po miesiącu, w którym nastąpiła śmierć świadczeniobiorcy, przekazanych także na inny rachunek niż te wymienione w art. 55 ustawy Prawo bankowe. Inna interpretacja art. 138a ustawy emerytalnej uniemożliwiłaby realizację celu, jaki przyświecał ustawodawcy w momencie wprowadzenia do ustawy emerytalnej tego przepisu, a mianowicie nałożenia na bank obowiązku (ograniczonego jedynie w przypadkach określonych szczególnym przepisem prawa) zwrotu kwot bezpodstawnie przekazanych przez organ rentowy na rachunek bankowy świadczeniobiorcy za okres po jego śmierci.

Należy zwrócić uwagę, że rachunki: oszczędnościowy, oszczędnościowo-rozliczeniowy i terminowej lokaty oszczędnościowej (wymienione w art. 55 ust.1 ustawy Prawo bankowe) mają szczególny charakter i wiążą się z nimi szczególne instytucje (uprawnienia posiadacza rachunku) określone w ustawie Prawo bankowe (zob. art.53-56, art. 58), które nie występują w przypadku innych rachunków wymienionych w art. 49 ust. 1 ustawy Prawo bankowe. Należy tu w szczególności zwrócić uwagę na instytucję dyspozycji wkładem na wypadek śmierci (art. 56), która to instytucja w tym kształcie obowiązuje od 1 maja 2004r. (Dz.U. z 2004r., nr 91, poz. 870).

Bezsporne jest w niniejszej sprawie, że na bieżący rachunek rozliczeniowy (art. 49 ust. 1 pkt 1 ustawy Prawo bankowe) M. N. zmarłego 29 stycznia 2021r. wpłynęła kwota 4.246,16 zł tytułem emerytury za luty 2021r. Wpłacone na rachunek bieżący zmarłego świadczenie emerytalne było zatem przekazane przez organ rentowy bezpodstawnie, gdyż podstawa tego świadczenia odpadła z końcem stycznia 2021r. wobec zaistnienia okoliczności uzasadniającej ustanie tego prawa (art. 101 pkt 2 ustawy emerytalnej). M. N. nie nabył prawa do wypłaty świadczenia za miesiąc luty 2021r. Przepis art. 138a ustawy emerytalnej nie ogranicza w przedstawionych okolicznościach uprawnienia organu rentowego do żądania od banku zwrotu nienależnie wypłaconego świadczenia z uwagi na to, że rachunek wskazany przez świadczeniobiorcę, na który dokonano nienależnej wypłaty, był rachunkiem rozliczeniowym związanym z prowadzoną przez ubezpieczonego, za życia, działalnością gospodarczą. Podkreślić przy tym należy, że ww. rachunek nie służył wyłącznie rozliczeniom w ramach prowadzonej przez świadczeniobiorcę działalności, skoro, zgodnie z dyspozycją M. N., organ rentowy przekazywał na ten rachunek świadczenie stanowiące źródło bieżącego utrzymania świadczeniobiorcy, przez co w istocie przedmiotowy rachunek posiadał także cechy rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowego prowadzonego dla osoby fizycznej i wymienionego w przepisie art. 55 ust. 1 ustawy Prawo bankowe. W tym zakresie, niezależnie od przedstawionych wyżej uwag dotyczących wykładni przepisu art. 138a ustawy emerytalnej, rachunek prowadzony dla podmiotu gospodarczego w części obejmującej wpłaty z innego tytułu należy traktować jako rachunek o charakterze oszczędnościowym.

Konkludując, w powyższych okolicznościach faktycznych i prawnych, Sąd Apelacyjny uznał, że zostały spełnione przesłanki wymienione w art. 138a ustawy emerytalnej, przy jednoczesnym braku prawnych ograniczeń uniemożliwiających realizację nałożonego na bank przez ten przepis, stanowiący podstawę prawną zaskarżonej decyzji, obowiązku zwrotu organowi rentowemu wpłaconej kwoty 4.246,16 zł.

W tym stanie rzeczy apelacja odwoływająca się podlegała oddaleniu, o czym Sąd Apelacyjny orzekł na podstawie art. 385 k.p.c.

O kosztach zastępstwa prawnego w postępowaniu odwoławczym Sąd Apelacyjny orzekł na podstawie art. 98 w zw. z art. 108 k.p.c., przy zastosowaniu zasady odpowiedzialności strony za wynik procesu, ustalając kwotę kosztów zastępstwa prawnego organu rentowego na podstawie § 10 ust. 1 pkt 2 w zw. z § 2 pkt 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych (Dz.U. z 2015r., poz. 1804 ze zm.) w wysokości 100% stawki minimalnej, mając na uwadze fakt, że w pierwszej instancji nie prowadził sprawy ten sam radca prawny oraz uwzględniając nie budzącą wątpliwości wartość przedmiotu zaskarżenia.

SSA Ewa Stryczyńska